

ДУБОКИ ТРАГОВИ СЕЋАЊА

Јелена Скерлић Ћоровић: *Живот међу људима* приредила Зорица Хаџић Академска књига, Нови Сад, 2014.

Један посве нови и другачији свет откривамо читајући књигу *Живот међу људима*, изашлу из списатељског пера Јелене Скерлић Ћоровић, а приређивачког Зорице Хаџић. Међу корицама ове књиге налазе се мемоарски записи жене која је, као сестра Јована Скерлића, супруга Владимира Ћоровића, али пре свега као образована, интелигентна, ненаметљиво дружељубива, била упућена у културни живот свога времена, делећи свакодневицу са онима који су га стварали. Писала их је у позним годинама свога живота, са дистанцом која јој омогућује да буде објективна. Не фактографски, већ тако да лични утисци, сета коју осећа због минулих времена, додају рафинирану ноту њеним исказима и уздигну стил на виши ниво. Захваљујући Зорици Хаџић пред нама се налази вредан књижевно-историјски спис, али уједно пријемчив већем броју љубитеља лепе речи.

Зорица Хаџић својим радом даје увид у непознате и веома интересантне сегменте из историје српске књижевности, чинећи доступним заоставштину наших писаца, али и ревалоризујући оне можда нехатно заборављене. Захваљујући томе пред нама су аутентична дела, пажљиво и брижљиво приређена са надахнутим пропратним научним радовима. Случај је исти и са овом књигом. Након кратког, информативног уводника, следе записи Јелене Скерлић Ћоровић, а онда и сећања Ненада Љубинковића те надахнут поговор приређивача.

Записи су укомпоновани тако да успомене на породицу, особито мајку, на детињство и живот у породичној кући заузимају прво место. Након тога следи преписка са братом Јованом Скерлићем, прецизније писма која је он слао породици док је био на школовању, а и касније када су се брат и сестра, службом и животом ношени, удаљили од породичног дома. Из ових редова сазнајемо много о „радилици“ Јовану Скерлићу, и тако попуњавамо „ненаучне“ и „ванкњижевне“ делове његовог портрета. Тако читамо о мукама његовим током школовања, али и о томе како није одустајао упркос свему. Живахан, па чак и несташан дечак, одувек је био истраживачки настројен. Како је стасавао, све се више његова пажња окретала само ка књизи и књижевним наукама. Јелена Скерлић Ћоровић пише како је на његову посвећеност раду и упорност највише утицаја имала мајка. Она је заузела посебно место у овим записима које је списатељица оставила о свом брату. Писала је веома надахнуто о начину на који је одгајала децу, а понајвише о томе колико је образована била, како је читала разноврсну литературу, а свом послу дизајнерке шешира била веома посвећена. Нимало осетљива према својој деци, научила их је правим вредностима. Ова сведочења била су и повод да Јелена Скерлић Ћоровић изнесе и своје мишљење о васпитању деце. Из тога сазнајемо да је познавала Платона, Андрића као и Жана Жака Русоа, са чијим се емиловским идејама није слагала. Већ тада, она је видела како новије генерације корачају у погрешном смеру, што је ближе било ставовима Платона, да људи у себи по природи имају клице зла. Попустљивост родитеља њеног времена доводила је до погрешног васпитања деце. Питамо се шта би рекла за децу XXI века, када је тако оштро говорила о малој способности маштања оних генерација којима је све сервирано путем биоскопа и других техничких средстава. На еру интернета, ова истанчана душа, која је још увек жудела за епским временима када би се породица окупљала око гуслара и живо замишљала слике великих јунака, тешко би могла да се привикне. Но, у тим тренуцима личних промишљања нагло би застајала и враћала се на строгају Скерлићеве мајке, како ју је и сама називала, и његово васпитање, не желећи да мемоарске записе претвори у есејистичке. Овакви редови јесу драгоцени јер приказују њене ставове које је господствено покушавала да утиша. Међутим, исклизнули су у неколико наврата и тиме обогатили ове записе, о чему ћемо говорити касније.

Запад и Исток, модерност и традиција, оличени у мајци (европски васпитаној) и оцу (традиционално васпитаном) испреплетали су се у кући Скерлића. „Упорни исток и победнички запад сретали су се у нашем дому, атмосфера је показивала тежњу за променом (21), материну жељу да се деци омогући један културнији живот. Мајчин утицај био је претежнији, али и отац је био човек који је 'видео свет' и није се противио свима новинама" (22). Већ у овој реченици јасно је која струја је била ближа списатељици. За њу, Исток су биле „наслаге које нас још притискају“. Како пише Јелена, Јован Скерлић у себи је носио вредности и једних и других. Чини се како се та проевропски оријентисана страна његове личности више испољавала, будући да се школовао у Европи и заговарао модеран дух

и у нашој књижевности. Међутим, дух Скерле, његовог претка, ипак је показивао своју снагу у оним одсудним моментима, када су ове просторе, почетком XX века, потресали ратови и када се Јован Скерлић укључио у политику. Можда је и погрешно говорити о овој или оној страни Скерлићеве личности. Комплексност његовог лика не може се објаснити једноставном поделом. Кроз радове које је за собом оставио упознајемо га као књижевног радника који је умногоме задужио нашу културу. Сучељавао се са различитим изазовима, па и оним да сам мора да попуњава странице *Српског књижевног гласника* о чему је и било речи у овој књизи. Превазилазио их је незаситим радом и неисцрпном енергијом. Јелена Скерлић Ћоровић приказује нам и другу страну. Забринутог Скерлића који је водио рачуна о својој породици и чија је велика преокупација ТОКОМ студија била како ће породица преживети његове трошкове, иако их је правио само за нужне потрепштине. Користећи се мемоарско-есејистичким и дескриптивним елементима, а онда прилажући писма свога брата, Јелена приказује овог књижевног историчара из једног другачијег угла у односу на оно што нам је познато из науке и историје књижевности. То је, уствари, била и њена водиља док је остављала ове записе. Писала их је непрестано имајући на уму да треба да забележи оно што се о овим личностима још увек не зна. На неки начин то би било и њено поетичко начело - писати непознате, но сигурне чињенице из сопствене визуре, а са друге стране, себе као личност изопштити из целокупног тог света. Она је скромно избегавала да говори о себи и свом животу. Како је подносила животне прилике о којима је писала, читалац неће сазнати. Оно што о њој читамо, тражимо између редова посвећеним великанима наше културе. А била је образована, веома цењена и као преводилац и као познавалац књижевних прилика, али је и као жена уживала велико поштовање и поверење људи са којима је ступала у контакт. Предана свему што је радила, добре резултате оставила је и бавећи се просветним радом, али и као списатељица. Са те стране ова књига не само што је вредан извор историјских података, чињеница које сведоче о једном важном времену наше културе, већ показује и сву умешност у писању ове ауторке. Већ смо понешто нагостили о, тако рећи, поетичким начелима њеним, али оно што свакако привлачи пажњу јесте и стил којим је писала. Јасне реченице и пажљиво биране речи изнедрили су лепе описе, и тако откриле и њену поетску страну. Оно што такође можемо запазити, а иде у прилог њеној ерудицији, јесте чињеница да је много читала и била упућена у савремену књижевност, али и у оно што се радило на пољу науке. Знала је шта се о коме писало и на који начин, те је и према томе доzirала своје исказе у књизи. Студије о свом брату помно је испратила и истакла Богдана Поповића и Милана Грола као оне који су о њему најбоље писали. На основу тога можемо закључити, да је и пред крај живота, када оног Београда о коме је писала више није било, упућена у све књижевне токове. Њени су записи због тога и вредни. А писала је о Исидори Секулић, Богдану и Павлу Поповићу, Браниславу Петронијевићу, Браниславу Нушићу, Милицы Јанковић, Алекси Шантићу, Тину Ујевићу, Смиљи Ђаковић, Јовану Дучићу, Милану Ракићу, Десанки Мак-симовић и другима са којима се сусретала ТОКОМ СВОГ живота. Велики је број личности за које се пронашло места у њеним записима, али смо дали себи слободу да поменемо само оне за нас најинтересантније. Писала је, о свакој личности добро промисливши и не остављајући случају ни времену да доказују или оповргавају њене тврдње. Записи које је остављала говоре о свакодневици ових људи, којој је и сама присуствовала. Неретко су обојени хумором, будући да је доносила оне ситуације које су необичне и откривају њихову сасвим другу страну, као на пример у случају Богдана Поповића. Проблеми са изградњом куће говоре у прилог њиховој скромности, али исто тако и неспретности приликом доношења обичних животних одлука. Врсни научници, Богдан и Павле Поповић нису се сналазили у основама за уређење места за становање, а Јелена Скерлић Ћоровић то „уз осмејак" бележи. Хумора има и у писму које јој је послао Павле Поповић, а у коме кроз шаљиву песму говори о свом љубавном краху. Писмо је Јелена Скерлић Ћоровић приложила како би поткрепила своју тврдњу да је Павле Поповић био човек од шале. И ови записи веома су драгоцени будући да показују живост друштва као и шта их је то, осим књижевности, спајало. Хумора има и у причи о Брани Петронијевићу и Радоју Домановићу те коначности васионе коју је Брана пропагирао, али и у записима о досетљивости Николе Пашића. На тај начин, иако је списатељица написала како оставља овлашне белешке из сећања, она ипак обликује ове личности, допуњује мозаике књижевне историје и осликава карактер свога времена.

Са друге стране у записима које је остављала о женама - Смиљи Ђаковић, Десанки Максимовић, Исидори Секулић, Милицы Јанковић - осећамо неку врсту разумевања, емпатије, али и критичког расуђивања њихових личности. Са много жалости писала је о Милицы Јанковић и њеној тешкој болести. Говорила је и о њеном детињству, младости, о томе како је својим великим трудом

завршила високе школе и како је у њој чукао списатељски таленат, но, због болести није га могла у потпуности развити. Ценила је Јелена све кроз шта је ова жена прошла и са топлином писала о њој. Не може се рећи да се исте емоције осећају онда када пише о Исидори Секулић. Поштовала је њену дисциплину у раду, али не и њу као особу. Пажљиво је бирала речи којима ју је описивала, што говори о њеној суздржаности, бојазни да не пређе границу, али није прећутала који утисак је на њу оставила ова књижевница. Управо ово колебање и жеља да се Исидорина личност сагледа из више углова, довели су до тога да Јелена Скерлић Ћоровић о њој остави заиста један подужи запис. Није се ауторка дотицала вредности књижевних записа које су остављали људи о којима је писала, што свакако оправдава њена скромност. Но, није могла, а да не помене како јој се чини да је у својим критичким и есејистичким радовима Исидора Секулић подлегала различитим спољашњим утицајима и због тога била врло недоследна. Далеко симпатичнија од ње је Смиља Ђаковић, која је као власница часописа *Мисли*, постигла заиста много у очувању и афирмацији српске књижевности. Како би то Јелена Скерлић Ћоровић рекла, била је она жена од соја Дон Кихотовог, која је веровала својој визији и истрајавала до краја. Она је својом умешношћу водила један значајан часопис превазилазећи различите препреке које су се тада наметале, па и водећи битку са веома тврдоглавим Тиним Ујевећем који никако није желео да се окупа. И поред свега, Тин Ујевећ представљен је као веома симпатична личност, што се не би могло рећи за Јована Дучића, који је због гафа из младости, коме је сасвим случајно Јелена Скерлић Ћоровић присуствовала, и неке претеране самоуверености и сујете - остао негативно забележен у њеном сећању, кроз низ дигресија, па и неких, њој несвојствених, ироничних исказа. Сходно томе, zgodно би на овом месту било поменути да, иако делују као успутна сећања, записи Јелене Скерлић Ћоровић нису немарно компоновани. Сваки од њих представља заокружену целину, а све дигресије и прилози које је доносила имају пажљиво одређено место и складно се уклапају у целокупну причу.

Исто тако складно, уклапала се Јелена Скерлић Ћоровић у средину у којој је живела. Стога, није ни случајно што су њени мемоарски записи названи *Живот међу људима*: сведоче о великанима српске културне историје као о људима свакодневице. Данас их посматрамо из перспективе великих писаца, теоретичара, историчара, политичара - а они су били сасвим обични људи. То доприноси величини њихове личности, јер иако се у неким животним питањима можда нису најбоље сналазили те нису показали своју величину у сваком тренутку, тиме су се приближили нама. И пошто у свему што читамо тражимо одговоре на лична питања, написаћемо да је овим ауторка оставила, типично у њој скерлићевско - поруку, како је радом и упорношћу могуће постићи много тога и како је понекад много важније издићи се изнад тренутне ситуације на коју, можда, не можемо да утичемо. Можда ће се многим учинити банално, али не и овом читаоцу мемоара Ћоровићеве. Јер, куд ћете више и за ово наше худо, карневалско време.